

Η ιεράρχηση των στοιχείων του δομημένου περιβάλλοντος από τα παιδιά

Του κ. **Ιω. ΣΤΕΦΑΝΟΥ**, Καθηγητού Ε.Μ.Π.
και κ. **Νικ. ΜΗΤΟΥΛΑ**, Εκπαιδευτικού

Εισαγωγή

Το πως ιεραρχούν και κατ'επέκταση αξιολογούν τα παιδιά τα στοιχεία του δομημένου περιβάλλοντος είναι ένα θέμα ιδιαίτερα σημαντικό και ταυτόχρονα ελκυστικό. Είναι καιρός πλέον να ξεφύγει η αρχιτεκτονική από τη δεσποτεία του “Madulor”, που σε όλους του αιώνες αναφέρονταν στον άνθρωπο ως άνδρα στην πλήρη σωματική ανάπτυξή του, αδιαφορώντας για την ανάγκη αντιμετώπισης του ανθρώπου γενικότερα, της γυναίκας, του παιδιού, του ηλικιωμένου, του προσωρινά ή μόνιμα ανάπηρου κ.λ.

Το Εργαστήριο Πολεοδομικής Σύνθεσης του Ε.Μ.Π. στις προσπάθειές του να καλύψει όλες αυτές της ελλείψεις έχει στρέψει το ενδιαφέρον του σε έρευνες, που έχουν ως επίκεντρο τις παραπάνω περιπτώσεις και ιδιαίτερα τη σχέση του παιδιού με το χώρο. Ήδη τρεις διδακτορικές διατριβές επικεντρώνονται από διαφορετική σκοπιά η κάθε μία στις σχέσεις αυτές.

Παρά τις όποιες ιδεολογικές ή θεωρητικές συζητήσεις παραμένει αναμφισβήτητο το γεγονός, ότι το περιβάλλον χωρικό, χρονικό, πολιτιστικό, κοινωνικό κ.λ., παίζει ένα πολύ μεγάλο ρόλο στην διανοητική και ψυχολογική ανάπτυξη του παιδιού και συμμετέχει ενεργά στην αυτοολοκλήρωσή του.

Ο Barker υποστηρίζει, ότι “το περιβάλλον δεν είναι ένα χαοτικό σύνολο από ανεξάρτητα μέρη. Είναι ένα σύνολο που αποτελείται από περιορισμένες και τυποποιημένες μονάδες, που είναι τοποθετημένες σε συγκεκριμένες θέσεις και διαδοχές”.¹ Το σώμα δίνει μηχανισμούς καταγραφής, ταξινόμησης, αξιολόγησης και μηχανισμούς στάσεων και αξιών απέναντι σ' αυτό το “όλο”. Εκτός αυτού, είναι ένα στοιχείο του υλικού χώρου κάθε στιγμή, που με την απόστασή του, το ύψος του, τη σχέση του με τα άλλα έμψυχα ή μη στοιχεία, αναδεικνύεται σε όργανο και σημείο αναφοράς στη σχέση του με τους χώρους της γειτονιάς, του σχολείου και της πόλης. Αυτή η σχέση καθορίζεται από την κιναισθητική προσέγγιση, γεγονός που δικαιολογεί τη διαρκή συσχέτιση της κλίμακας των κτιρίων ή των δρόμων με το σώμα. Αυτή η κιναισθητική μεταβαλλόμενη αντίληψη της κλίμακας υπονοεί και την αλλαγή της ψυχικής στάσης του υποκειμένου απέναντι στον τόπο. Δεν είναι λοιπόν η κλίμακα μια μετρική, αναλογική συσχέτιση, αλλά πολύ περισσότερο συνιστά μια συσχέτιση ψυχο – μετρική.²

Σύμφωνα με την τοπολογική θεωρία του K. Levin η συμπεριφορά είναι αποτέλεσμα αλληλοεπίδρασης στοιχείων, που εμπεριέχονται στη σφαίρα του ζωτικού χώρου του καθενός. Τα βασικά στοιχεία είναι το άτομο και το ψυχολογικό περιβάλλον. Το ψυχολογικό περιβάλλον το αποτελούν οι ανάγκες, οι επιθυμίες, τα πράγματα, τα κτίρια και όσα διαδραματίζονται στο κοινωνικό περιβάλλον.³

Ο Piaget υποστηρίζει πως η δόμηση συστημάτων των νοητικών αναπαραστάσεων, που συνθέτουν τους γνωστικούς χάρτες, πάει μαζί με την διαδικασία της γνωστικής του ανάπτυξης.⁴

Ο K. Lynch στο βιβλίο του “The image of the city” κάνει λόγο για την συλλογική αντιληπτική εικόνα του αστικού χώρου, την οποία στηρίζει στα 5 γνωστά μορφήματα της συλλογικής εντύπωσης. Τα σημεία αναφοράς, τις Διαδρομές, τους Κόμβους, τα Όρια και τις περιοχές.⁵

Ήδη από τη δεκαετία του '70 οι έρευνες στον ελληνικό χώρο με τις ιδιαιτερότητές του, οδήγησαν στην ανίχνευση 2 ακόμη τέτοιων στοιχείων-μορφημάτων τα οποία καθιστούν μια πόλη ευανάγνωστη. Είναι η κλίση του εδάφους και η κλίμακα.⁶

Σε μία άλλη έρευνα οι Sherman, Croxton, Giovanatto ζήτησαν από τα παιδιά της έκτης δημοτικού να συνθέσουν με μοντέλα το περιβάλλον στην αυλή του σχολείου. Διαπιστώθηκε πως σε αυτή την ηλικία τα παιδιά είναι ικανά να δημιουργήσουν την απομίμηση του περιβάλλοντος.⁷

Σύμφωνα με την οικολογική θεωρία του John Berry το περιβάλλον είναι ένας βασικός παράγοντας, που καθορίζει τη συμπεριφορά του ανθρώπου.⁸ Σημαντικά στοιχεία που συνθέτουν το περιβάλλον των υποκειμένων της έρευνάς μας είναι το σχολείο και η γειτονιά.

Έτσι, ο βασικός στόχος της έρευνας είναι να εντοπίσουμε:

α. Το βαθμό αναγνώρισης και οικειοποίησης του σχολικού περιβάλλοντος και της γειτονιάς.

β. Τις επιθυμίες των παιδιών για την εγγύτητα των δομημένων στοιχείων προς το σχολείο, ένα χώρο μεγάλης σημασίας για αυτά

γ. Τη σχέση της κλίμακας του σχολείου και της γειτονιάς με το παιδί της ηλικίας 10-12 ετών.

Μεθοδολογία της έρευνας

- Υποκείμενα - Διαδικασία - Υλικό

Το δείγμα αποτέλεσαν μαθητές δώδεκα δημοτικών σχολείων της Αττικής και της Βοιωτίας, ηλικίας 10-12 ετών και των δύο φύλων. Ο συνολικός αριθμός των παιδιών ήταν 262, από τα οποία τα 128 κορίτσια και τα 134 αγόρια. Τα σχολεία επελέγησαν με δύο κατηγορίες κριτηρίων.

Η πρώτη κατηγορία συμπεριλαμβάνει τα εξής κριτήρια :

α. Το βαθμό αστικοποίησης του χώρου που βρίσκονται.

β. Την πληθυσμιακή πυκνότητα της περιοχής.

γ. Την ποιότητα του φυσικού περιβάλλοντος.

Η δεύτερη κατηγορία εμπεριέχει το κριτήριο του μαθητικού πληθυσμού. Επιλέχθηκαν σχολεία τριών κατηγοριών.

α. Μικρά στα οποία φοιτούν έως 80 μαθητές.

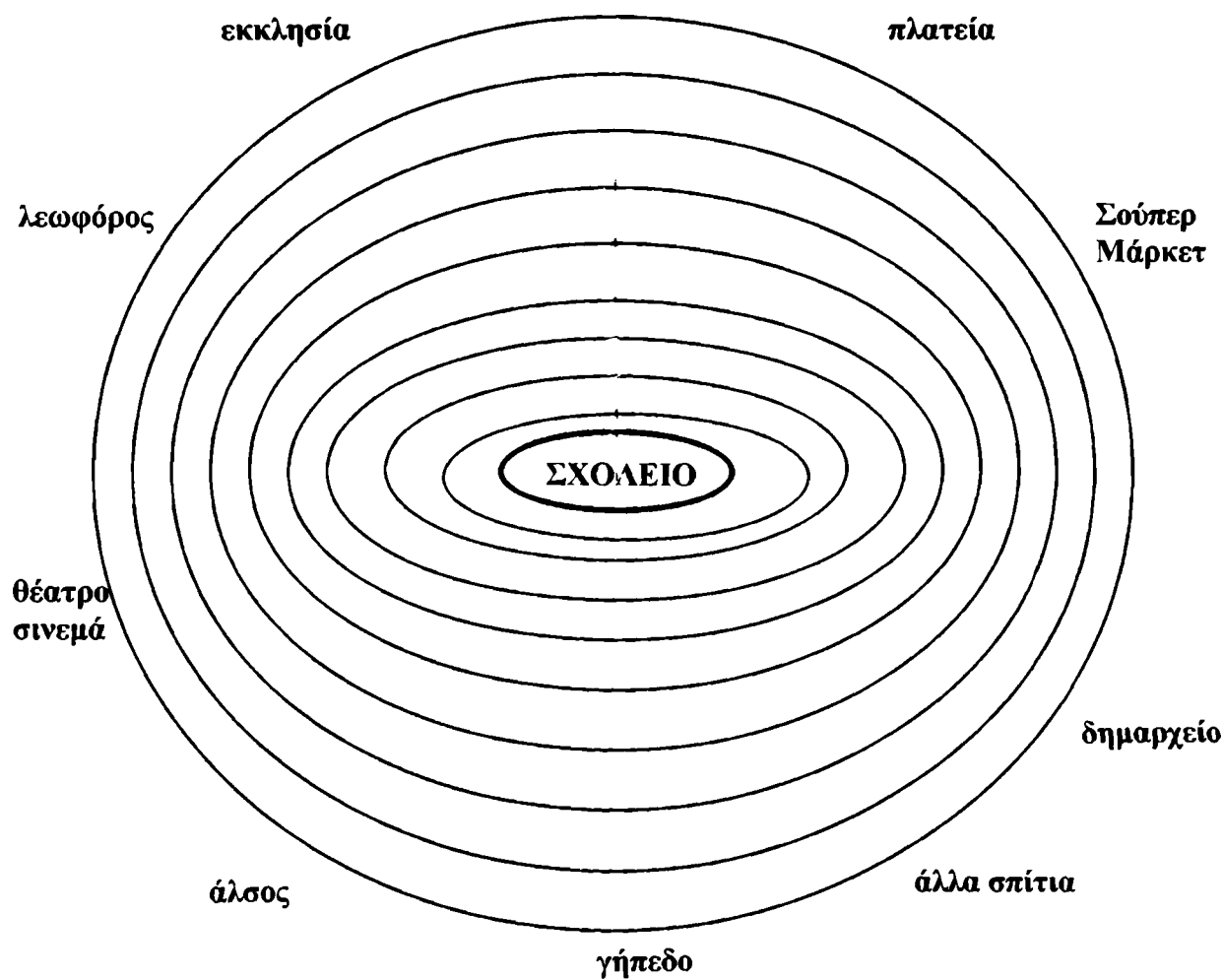
- β. Μεσαία έως 150 μαθητές.
- γ. Μεγάλα έως 400 μαθητές.

Η έρευνα διεξήχθη προς το τέλος της σχολικής χρονιάς 1999-2000 και στον πρώτο μήνα της σχολικής χρονιάς 2000-2001. Η εξέταση των υποκειμένων έγινε ομαδικά με το φυλλάδιο μίας σελίδας που κατασκευάσαμε.

Η γραφική παράσταση των ομόκεντρων και επάλληλων κύκλων [σχήμα 1] έγινε με βάση τη γραφική παράσταση του ηλιακού συστήματος από τον Κοπέρνικο, όπου ο ήλιος είναι στο κέντρο των κύκλων και στην κλειστή καμπύλη γραμμή του κάθε ενός κινείται ένας πλανήτης. Δεχθήκαμε πως στη συλλογική συνείδηση ο ήλιος συμβολίζει διαπολιτισμικά το φως και τη ζωή. Αυτό γίνεται εμφανέστερο στα θρησκευτικά σύμβολα όλων των θρησκειών. Το ερωτηματολόγιο κατασκευάστηκε μετά από μελέτη της τοπολογικής παράστασης της οικολογικής θεωρίας, που παρουσιάζεται από τον καθηγητή της Φιλοσοφικής Σχολής Αθηνών Δ. Γιώργα.⁹

Η εξέταση έγινε μ' ένα φυλλάδιο στο οποίο ήταν αποτυπωμένοι δέκα επάλληλοι ομόκεντροι κύκλοι. Στον πρώτο και μικρότερο κύκλο, στη θέση του ήλιου, ήταν αναγραφόμενη η λέξη σχολείο. Περιμετρικά και έξω από τον τελευταίο δέκατο κύκλο, μέσα σε ελλειψοειδές πλαίσιο βρίσκονταν οι ονομασίες των τεχνιτών στοιχείων, που συνθέτουν τις δημόσιες και ιδιωτικές περιοχές του σχολικού περιβάλλοντος και της γειτονιάς. Ζητήσαμε από τους μαθητές να σημειώσουν κατά σειρά προτίμησης τα ονόματα των τεχνιτών στοιχείων, που προτιμούν να έχουν εγγύτερα στο σχολείο τους. Χρησιμοποιήσαμε την περιγραφική μέθοδο έρευνας με ένα ειδικού τύπου ερωτηματολόγιο (Σχήμα Ι).

Σχήμα Ι

Οι δομημένοι αναγραφόμενοι χώροι με αλφαβητική σειρά ήταν : 1. Άλλα σπίτια, 2.άλ-
σος, 3.γήπεδο, 4.δημαρχείο, 5.εκκλησία, 6.θέατρο-σινεμά, 7.λεωφόρος, 8.πλατεία,
9.σούπερ-μάρκετ.

Τα αποτελέσματα

Συνοπτικά οι επιλογές των παιδιών καταγράφονται ως εξής για κάθε ένα από τους
προαναφερόμενους χώρους:

Πίνακας Ι
Σειρά προτίμησης επί τοις %

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Πλατεία	9,3	16,4	14,1	19,1	14,9	11,5	7,3	3,1	4,2
Σούπερ μάρκετ	1	7,2	5,7	12,5	15,2	17,5	15,2	16,7	7,2
Δημαρχείο	0	1,1	5,7	8	14,5	13,7	20,2	22,9	13,7
Σπίτια	8,5	8,3	11,8	8,3	14,5	10,3	16	13	9,1
Γήπεδο	32,2	19,1	9,1	10,3	5,3	9,5	5	5,3	3,4
Άλσος	22,7	19,1	18,3	7,6	6,4	8	5,3	5,3	8,7
Θέατρο	8,3	13,3	16,4	11,8	10,6	11	7,6	13	6,4
Λεωφόρος	3	2,6	3	4,5	7,6	8,7	12,2	12,5	45,4
Εκκλησία	13,3	12,5	15,6	17,5	10,6	9,5	11	8	1,5

Γήπεδο

Τα αποτελέσματα μας δείχνουν πως με την ψυχοσωματική τους κλίμακα τα παιδιά
των σχολείων της αττικής υπαίθρου, δίνουν προτεραιότητες στους δομημένους χώρους
ανάλογα με τις ανάγκες τους., Το γήπεδο, τόπος παιχνιδιού είναι ο προσφιλέστερος στο
σύνολο των σχολείων όλων των περιοχών, παίρνοντας ποσοστό 32,82%. Ακολουθούν
κατά σειρά: το άλσος, η εκκλησία, η πλατεία με το θέατρο να ισοβαθμούν, τα σπίτια, η λε-
ωφόρος, το σούπερ-μάρκετ, και το δημαρχείο.

Άλσος

Στον πίνακα ΙΙ διαφαίνεται η διαφοροποίηση μεταξύ μαθητών αστικών και μαθητών
ημιαστικών περιοχών όσον αφορά στην προτίμηση προς το πράσινο και το άλσος

Πολλά πειράματα και έρευνες έδειξαν, ότι οι σχέσεις του ατόμου με το φυσικό στοι-
χείο είναι πολύ ευκολότερες στις μικρές ηλικίες.

Εκτός από την καλαισθησία, που προσδίδει στο χτιστό περιβάλλον, το πράσινο μπο-
ρεί να παίξει σημαντικό ρόλο στη χωροθέτηση και οργάνωσή του. Ανάλογα με τη χωρο-
θέτησή του μπορεί να διαχωρίζει χώρους και λειτουργίες. Οριοθετεί εσωτερικό και εξω-
τερικό περιβάλλον δημιουργώντας συνθήκες απομόνωσης των παιδιών για παιχνίδι και
ομαδικότητα.¹⁰

Πίνακας II
Σειρά προτίμησης επί τοις %

Σειρά προτίμησης	1η	9η
Σύνολο των μαθητών	22,7	8,7
Σχολεία αστικού περιβάλλοντος	26,4	5,8
Σχολεία κωμοπόλεων και κοινοτήτων	19,7	9,7

Εκκλησία

Ο χώρος του ναού συγκεντρώνει το μικρότερο ποσοστό επιθυμίας για την πιο απομακρυσμένη θέση. Η αντιμετώπιση του χώρου του ναού ως ιερού και ξεχωριστού χώρου είναι εμφανής. Οι βασικές αιτίες μπορούμε να πούμε είναι οι εξής:

- Η εκκλησία αντιπροσωπεύει κατ’ εξοχή το χώρο του μύθου, αφού είναι ο χώρος του υπερβατού.

- Στη τελετουργία διακρίνουμε τα στοιχεία που προσιδιάζουν στο παιχνίδι: τάξη, ένταση, κίνηση, μεταβολή, επισημότητα, ρυθμό, έκσταση.¹¹

- Το σχήμα του κύκλου παρουσιάζεται σε όλα τα μέρη του ναού και στη διάρκεια της λατρείας. Ο κύκλος έχει τη μορφή, που εκτός της ισορροπίας συνδυάζει την ενότητα με την αντίθεση ενώνοντας δυναμικά τα αντίθετα άκρα. Σ’ αυτή την ισορροπία οφείλεται η εμφάνιση του mandala- του μαγικού κύκλου- στη τέχνη και στα θρησκευτικά σύμβολα, πολλών λαών.¹²

Όπως και σε όλα τα ηρωικά πρότυπα, η σημασία των αγίων- ηρώων για τα παιδιά ως πρότυπα, έγκειται στην ανάπτυξη της αυτοσυνείδησής τους, δηλαδή στην επίγνωση των δυνατοτήτων και των αδυναμιών τους. Ο θάνατος των αγίων με μαρτύριο παρουσιάζεται σαν το φτάσιμο της τελειότητάς τους, έτσι και η υπέρβαση των προβλημάτων της ανάπτυξης και της προσαρμογής οδηγεί στην ωρίμανση.¹³

Στα δρώμενα των τελετουργιών και των αντικειμένων του χώρου είναι παρόντα με λεκτικό, εικονικό και από τρόπο πάμπολλα σύμβολα υπερβατικότητας και προστασίας.

Θέατρο-σινεμά

Τα παιδιά εκδήλωσαν τη συμπάθειά τους για το θέατρο βασιζόμενα στην εμπειρία, αλλά και στην ανάγκη, που έχουν για δραματοποίηση και θεατρικό παιχνίδι.

Το θέατρο απευθύνεται στο δεξι ήμισφαίριο του εγκεφάλου, που αφορά τη φαντασία, τη διαίσθηση, το συναίσθημα, τις τέχνες. Έτσι επέρχεται μία ισορροπία με το αριστερό ήμισφαίριο, που η εκπαίδευση σήμερα αναπτύσσει μονόπλευρα.¹⁴

Η Heathotl γράφει πως τα παιδιά βρίσκουν τη θεατρική φόρμα για να εκφράσουν τα προβλήματά τους.¹⁵

Το θέατρο ικανοποιεί την ανάγκη του παιδιού να αναπαριστά και να ανασυνθέτει τη γύρω του πραγματικότητα. Το παιδί παίζοντας θέατρο δρα μ’ έναν οικείο για εκείνο τρόπο σε τέσσερα επίπεδα: το ψυχολογικό, το κοινωνικό, το παιδαγωγικό, το εκφραστικό.

Πλατεία

Σε αντίθεση με το άλσος και το γήπεδο, η πλατεία ως κέλυφος περιπέτειας και παιχνιδιού για τα παιδιά δεν μπορεί να προσφέρει το κέλυφος του ανώνυμου. Η πλατεία σαν κέντρο της πόλης ή της γειτονιάς παρουσιάζει δύο ειδών ελευθερίες:

α. θετική-επιλογής- “όλο κάτι γίνεται”, β. αρνητική-αποφυγής “δεν είμαι κάτω από το μάτι του γείτονα”.¹⁶